

responses; responses-strains; social responses; and incorrect or missing responses. The results of the study revealed that social judgments dominate in both groups, while a significant proportion of blind children reveal this relationship with the help of specific judgments. It was proved that the results in both groups depend on the age and visual acuity in children.

The prospect of further research provides for correctional work, which is aimed at improving the awareness of the peculiarities of the own physical development among blind primary school children.

Key words: blind younger schoolchildren, physical development, image of physical self, physical strength, dexterity, types of activity.

DOI 10.31392/NPU-nc.series19.2019.37.22

УДК: 159.973

Качмарук Х.В., hrustunka8@gmail.com

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОЇ УСТАНОВИ

У статті розглянуто особливості корекційного впливу на пізнавальну сферу дітей з аутизмом в умовах дошкільної установи. Обґрунтовано комплексний вплив на когнітивний моторний та перцептивний компоненти психіки. Названо, зокрема, сфери, що сприяють активізації пізнавальних психічних процесів: розвиток загальної моторики та зорово-рухової координації; формування адекватності зорового і слухового сприйняття; розвиток мануальних здібностей графомоторики; розвиток пізнавальних здібностей; налагодження відносин з терапевтом; розвиток сфери наслідування. Виокремлено групи вправ, які використовують для активізації пізнавальних психічних процесів, наведено їх приклади.

Ключові слова: аутизм, дитина з аутизмом, активізація пізнавальних психічних процесів, пізнавальний розвиток, когнітивний компонент психіки, корекційний вплив.

У сучасних класифікаціях аутизм входить до групи розладів, які проявляються в порушеному розвитку усіх сфер психіки: інтелектуальної, емоційної, сенсорної і моторної. Спектр аутистичних порушень надзвичайно широкий – від дитини з низьким рівнем інтелекту, яка не розмовляє і є дезадаптованою, до вибірково обдарованої зі специфічними інтересами й «дорослим» мовленням [2].

Особливості пізнавального розвитку дітей з аутизмом достатньо повно висвітлено у працях багатьох учених (К. Осторовської, В. Тарасун, Д. Шульженко, О. Нікольської, К. Баєнської, М. Ліблінг, Л. Кузнєцової, Н. Asperger, L. Kanner, E. Schopler, K. Markiewicz, J. Swiecicka, B. Winczura та ін.). Загалом для психічного розвитку при аутизмі характерна нерівномірність. Так, підвищені здібності в окремих обмежених сферах, як музика, математика, образотворче мистецтво, можуть поєднуватися з глибокими порушеннями звичайних життєвих умінь і навиків. Дітям властива недостатність загального і психічного тону, порушення цілеспрямованості і довільності уваги, що перешкоджає нормальному формуванню вищих психічних функцій. Однак окремі яскраві зорові і слухові стимули, від предметів навколишньої дійсності, можуть буквально заворожувати дитину, що можна використовувати для концентрації уваги дитини. Це може бути якийсь звук чи мелодія, блискучий предмет [8; 9]. Для аутичних дітей характерна відсутність живої цікавості, інтересу до нового, дослідження навколишнього середовища; схильність пасивно сприймати інформацію, ніби вбираючи її в себе цілими блоками; труднощі довільного навчання, цілеспрямованого вирішення реальних завдань; нездатність переносити здобуті навички в аналогічні ситуації [7]. Порушення орієнтації в просторі, спотворення цілісної картини реального предметного світу. Для них важливий не предмет загалом, а окремі його сенсорні властивості: звуки, форма, фактура предметів, їхній колір [8]. У дітей є труднощі розуміння часу, тривалості, визначення послідовності подій, причин і наслідків; складності в символізації, хороша механічна пам'ять поряд з труднощами довільної пам'яті. Щодо уяви існують дві протилежні позиції. Так, на думку Л. Каннера, діти з аутизмом мають багату уяву. Інша позиція: якщо уява цих дітей не знижена, то має характер патологічного фантазування, у змісті аутистичних фантазій переплітаються випадково почуті дитиною казки, історії, кінофільми, видумані і реальні події. Патологічні фантазії дітей відзначаються підвищеною яскравістю й образністю. Нерідко їхній зміст може мати агресивний відтінок [8].

Неоднозначність пізнавального психічного розвитку дітей з аутизмом пояснює своєрідність та складність підходу корекційного впливу.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей корекційного впливу на пізнавальну сферу дітей з аутизмом в умовах дошкільної установи.

Відповідно до поставленої мети визначені наступні завдання дослідження:

1. Визначити та обґрунтувати вихідні теоретичні засади дослідження особливостей корекційного впливу на пізнавальну сферу дітей з аутизмом в умовах дошкільної установи.
2. Розробити та експериментально перевірити методику корекційної ефективності активізації пізнавальних психічних процесів аутичних дітей.
3. Обґрунтувати структуру, компоненти та визначити сутність корекційного впливу на актуальний рівень аутичних дітей дошкільного віку.

У статті представлено наукові результати корекційного впливу на пізнавальну сферу дітей з аутизмом (активізацію пізнавальних психічних процесів), що здійснювався в рамках системи психологічного їх супроводу в умовах дошкільної установи. Було, зокрема, виокремлено три етапи психологічної корекції: сенсорна інтеграція аутичних дітей для подолання їхньої надвразливості, встановлення емоційного контакту з аутичною дитиною та активізація пізнавальних процесів аутичної дитини (докладніше див. наші попередні статті [1; 4; 5]).

Активізація пізнавальних процесів аутичної дитини передбачає комплексний вплив на когнітивний, моторний та перцептивний компоненти психіки, ідеться про:

- 1) розвиток загальної моторики та зорово-рухової координації: великої моторики, а також рівноваги, латералізації; малої моторики пальців рук; артикуляційної моторики;
- 2) роботу над формуванням адекватності зорового сприйняття;
- 3) роботу над формуванням адекватності слухового сприйняття;
- 4) розвиток мануальних здібностей, графомоторики;
- 5) розвиток пізнавальних здібностей;
- 6) розвиток мови й комунікативних здібностей;
- 7) налагодження відносин з терапевтом;
- 8) розвиток сфери наслідування.

Як відомо, пізнання навколишнього світу та самого себе починається з відчуттів. Вони належать до найпростішого та філогенетично найстаршого джерела наших знань. Без відчуттів неможливі ні інші психічні процеси (сприймання, пам'ять, мислення, мовлення, увага, уява), ні емоційно-вольові. Враховуючи особливості розвитку дітей з аутизмом насамперед дуже важливим є корекційний вплив на моторний і перцептивний компоненти психіки, що створює сприятливі умови для розвитку безпосередньо пізнавальних психічних процесів [6].

Розвиток великої моторики

Розвиток великої моторики передбачає формування таких умінь: усвідомлене сприйняття власного тіла і ставлення до оточення; орієнтація у схемі власного тіла; орієнтація в просторі: розуміння понять праворуч – ліворуч, вгорі – вниз, за – перед – біля тощо; відчуття (контроль) рівноваги; долання перешкод; керування і контролю над власною поведінкою.

Для розвитку великої моторики ми використали такі *вправи*: з м'ячем: кидання м'яча, ловіння, штовхання, копання; наслідування рухів великої моторики: підняти руки вгору, опустити вниз, розвести вбоки, стояти на одній нозі тощо; стрибки: на двох ногах, на одній нозі, «стрибки жабкою», на батуті тощо; перетягування «важких предметів»; ходіння по прямій лінії, зберігаючи рівновагу тощо.

Розвиток малої моторики, мануальних здібностей, графомоторики

Розвиток малої моторики, мануальних здібностей, графомоторики передбачає формування: контрольованих рухів рук і пальців, цілеспрямоване оперування предметами, а саме, формування таких конкретних дій: розстібання, застібання одягу; закривання, відкривання; зав'язування, розв'язування шнурівків; засування, розсування замків; відкручування, закручування; формування навиків письма; будівництва з кубиків, конструктор.

По суті, ідеться про навички, необхідні в повсякденному (переважно побутовому) житті дитини, це і вміння роздягнутися/вдягнутися, самостійно споживати їжу, самостійно обслуговувати себе в туалеті

тощо.

Для розвитку малої моторики мануальних здібностей, графомоторики ми застосовували такі *вправи*: закидання копійок у скарбничку; брати маленькі предмети; удосконалення «захвату пінцетом»; натискання кнопок; прищеплення, відщеплення прищепок; відкручування, закручування болтів і гайок; відкривання, закривання різних ємностей; складання паперової іграшки; різання ножицями; писання, малювання; обвести по контуру фігури (по крапках); розмальовування й заштриховування малюнків.

Розвиток зорово-рухової координації спрямований на формування взаємодії малої моторики пальців рук і зорового сприйняття, що важливо для формування таких вмій, як малювання, писання, оперування предметами.

Багато із вправ, запропонованих на розвиток дрібної моторики, частково передбачають розвиток зорово-рухової координації.

Для розвитку зорово-рухової координації ми використовували такі *вправи*: побудова вежі з кубиків, піраміди з кілець; розкладання намистин у ємності; нанизування намистин на нитку; розставляння кубиків у чітко визначених місцях; складанки; виліплювання форм із пластиліну; малювання форм; складання пазлів; вирізування форм; писання тощо.

Робота над формуванням адекватності зорового сприйняття

Метою роботи над сферою зорових реакцій є формування адекватності зорового сприйняття, що передбачає реакцію на: зміну світла; кольори, конвергенцію; складання складанок; перцепцію складних малюнків; розглядання книжок, а також формування уявлень про: колір, форму, розмір; просторових уявлень: розуміння понять високо – низько, вгорі – внизу, далеко – близько, на, під, в, за тощо.

Майже всі із запропонованих вправ для розвитку малої моторики пальців рук та зорово-рухової координації сприяють розвитку адекватності зорових реакцій та зорового сприйняття. Із цією метою можна використовувати і такі *вправи*: стеження поглядом за предметами, що рухаються; пошук схованої іграшки; сортування за кольором, формою, розміром тощо; розглядання, впізнання й показування, називання і сортування різних зображень; впізнання і називання перекреслених та накладених зображень; малювання і домальовування зображень; розмальовування картинок тощо.

Метою корекційної роботи над сферою слухових реакцій є формування адекватності слухового сприйняття, що передбачає розуміння зверненого мовлення, розуміння і виконання інструкцій. Для формування адекватності слухового сприйняття використовують *вправи* на виконання спочатку простих, а потім складніших інструкцій та вказівок, наприклад: відчини/зачини двері; увімкни/вимкни світло; сядь/встань; дай (називати що саме, наприклад, якусь іграшку); підстрибни; присядь тощо; *складніші вказівки*: зачини двері й увімкни світло; встань та підстрибни; дай ведмедика і ляльку; *виконання інструкцій, що передбачають розуміння просторових відносин*: постав горнятко на стіл та поклади в горнятко кубик; поклади листок в коробку, на коробку, під коробку; постав стакан праворуч (ліворуч) себе; постав склянку за горнятком, а кубик перед склянкою; постав червоний кубик між двома зеленими; постав синій кубик посередині.

Варто зазначити, що розуміння і виконання інструкцій та вказівок, зокрема інструкцій, що передбачають розуміння просторових відносин, стосується, а також і введено у сферу розвитку пізнавальних здібностей та сферу розвитку мови і мовлення.

Розвиток пізнавальних здібностей

Розвиток пізнавальних здібностей передбачає формування таких вмій, знань та навичок: розуміння та виконання інструкцій; *наслідування дій* та способу користування предметами; *усвідомлення власного тіла*: показування власних частин тіла; *уявлення про простір*, розуміння просторових відносин: праворуч, ліворуч, позаду, попереду, посередині; на, під, над, в, біля, зверху, знизу, вище, нижче, близько, далеко; *уявлення про час*, а саме, послідовність подій: спочатку, потім (пізніше), наприкінці; час доби: ранок, день, вечір (сніданок, обід, вечеря); вчора, сьогодні, завтра; пори року: зима, весна, літо, осінь; *розуміння величин*: великий – маленький, широкий – вузький, довгий – короткий, повний – худий; товстий – тонкий, глибокий – мілкий тощо; *формувати уявлення про кількість* (багато, мало, порожній, повний); *пасивне розпізнавання та називання предметів і дій*, кольорів, літер, цифр; *читання* коротких слів та речень, а згодом читання з розумінням; *рахунок*;

розуміння й виокремлення ознак предметів; формування знань про навколишній світ; виведення аналогій; відкидання понять; розуміння сенсу розповідей і сюжетних картинок; вміння класифікувати, знаходити відмінності; розуміння «причини – наслідку»;

Корекційна робота, спрямована на формування цих вмінь, сприяє розвитку мислення, зокрема формуванню всіх мисленневих операцій: порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, конкретизації, класифікації; а також розвитку всіх інших пізнавальних процесів пам'яті, уваги, сприймання, мислення тощо.

Для підбору вправ на розвиток пізнавальних здібностей (зрештою, як і всіх інших сфер) аутичних дітей ми виходимо з мети формування самих умінь, знань та навичок. Отже, для розвитку пізнавальних здібностей та формування названих вище знань та вмінь ми використовували такі завдання (вправи): *різного виду сортування*: за кольором, формою, розміром та іншими ознаками; *сортування за родовою належністю*, що передбачають розуміння чоловічої і жіночої статі: підбери одяг, який підходить для хлопчика, а який для дівчинки; підбери вирази і слова, які підходять для хлопчика, а які для дівчинки (наприклад: ходив, ходила; він робив уроки, вона робила уроки тощо); *поєднання однакових предметів*; *поєднання предметів з їх зображеннями* (предметів і малюнків); *поєднання предметів і зображень за однаковими функціями*; *поєднання однакових зображень*; *систематизування малюнків за родовими поняттями*; *систематизування зображень (малюнків) по розповіді*; *вправи на виведення аналогій*; *вправи на узагальнення* (назви предмети одним словом); *вправи на відкидання понять* (знайди зайвий малюнок (зайве слово)); *знаходження відмінностей*; *зіставлення протилежностей*; *лабіринти*; *малювання за інструкцією*; *вправи на розуміння просторових відносин*; *порівняння величин*; *розуміння часу доби*, пори року, послідовності подій за допомогою наочних зображень, а також в процесі життєдіяльності тощо; *настільні ігри*, що передбачають послідовність дій і дотримання правил.

Розвиток мовлення та комунікативних здібностей

Розвиток мовлення та комунікативних здібностей передбачає формування таких вмінь і навичок: *розвиток пасивного мовлення*, що передбачає розуміння зверненого мовлення: слів, речень, логіко-граматичних конструкцій; *розвиток активного мовлення*: вимова, артикуляція, вокалізація, називання предметів та дій; вміння попросити про допомогу і висловити бажання.

Розвиток мовлення відбувається і безпосередньо з використанням конкретних вправ, і опосередковано упродовж усього заняття. Виконання вправ, спрямованих на розвиток інших сфер, супроводжується мовленням та заохоченням дитини до надання зворотної реакції, що сприяє розвитку мовлення.

Для розвитку мовлення й комунікативних здібностей ми використовували такі конкретні вправи: *наслідування звуків*; *наслідування голосів тварин*; *наслідування простих вигуків*; *співвіднесення слів та дій з їх зображеннями*; *називання зображень та дій*; *впорядкування картинок за розповіддю*; *наслідування слів, простих і складних речень*; *правильне використання особових займенників із врахуванням статі*; *вживання множини*; *опис картинки*; *складання розповіді за картинками*; *відповіді на запитання*; *формулювання запитань до картинки, тексту*.

Розвиток сфери наслідування

Наслідування є однією з форм пізнання світу й засвоєння форм поведінки дитини. Розвиток цієї сфери передбачає формування імітаційних здібностей, а саме: *наслідування рухів та дій, способу користування предметами*; *наслідування артикуляційної моторики, мовлення*.

Розвиток здатності наслідувати, як і розвиток мовлення, може здійснюватися безпосередньо під час виконання вправ, що використовуються для розвитку й інших сфер, коли дитина повторює дії в кожній конкретній ситуації: *при повторенні рухів, під час розвитку загальної моторики*; *повторення звуків під час розвитку мови й мовлення*; *під час виконання завдань на розвиток пізнавальних здібностей*. Також використовуються вправи на розвиток здатності до наслідування, наприклад: *наслідування постукування по різних предметах*; *наслідування рухів губ (артикуляційної моторики)*; *наслідування звуків*; *наслідування рухів, що викликають звуки*; *наслідуючи, торкатись частин тіла або малювати*; *наслідувати спосіб використання предметів*.

Отже, одна й та сама вправа не тільки сприяє розвитку однієї функціональної сфери, а й передбачає розвиток інших сфер. Наприклад, вправа на розвиток дрібної моторики: різання паперу

ножицями чи складання паперової іграшки передбачає також використання зорового сприйняття, повторення (виконанню цієї вправи передуює демонстрація виконання психологом), виконання інструкції, а також концентрації уваги, а отже, це сприяє розвитку зорово-рухової координації, сфери наслідування, а також пізнавальної діяльності.

Налагодження відносин з терапевтом

Налагодження відносин дитини з терапевтом є необхідною умовою подальшої конструктивної роботи, яка сприятиме оптимальному розвитку дитини.

Встановлення емоційного контакту з дитиною не є самоціллю, окремим видом роботи, а необхідне для виконання спільної діяльності з психологом. Тому встановлення емоційного контакту відбувається в процесі реалізації інших компонентів та етапів психологічної корекції: роботи над порушенням сенсорної інтеграції аутичної дитини й активізації пізнавальних психічних процесів. Однак варто зазначити важливість першої зустрічі, на якій ще не здійснюється цілеспрямована робота, але яка є тим пусковим механізмом, що значною мірою визначає подальшу взаємодію дитини з психологом.

Виокремимо такі основні принципи, яких варто дотримуватися при першій зустрічі та на перших етапах роботи з дитиною. Важливими моментами на першій зустрічі є: відсутність цілеспрямованих вказівок і тиску щодо виконання конкретних завдань; відсутність прямого погляду; підтримка ініціативи дитини; обмежене використання заперечень, зокрема слова «ні» для побудови конструктивних відносин та встановлення довірливих стосунків. Дотримання цих принципів сприятиме завоюванню довіри дитини. На етапі, коли психологові вдалося встановити довірливі дружні стосунки з дитиною, психолог може опосередковано управляти поведінкою дитини, керуючись введенням певних правил та обмежень, що має відбуватись поступово і дозвано.

У роботі з дітьми з аутизмом в умовах дошкільної установи використовують і групові, і індивідуальні форми роботи. Однак досвід роботи засвідчує, що заняття, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, доцільно проводити з дитиною індивідуально.

Зважаючи на широкий спектр порушень у дітей з аутизмом – від дитини з низьким рівнем інтелекту, яка не розмовляє і є дезадаптованою, до вибірково обдарованої зі специфічними інтересами і «дорослим» мовленням, активізацію пізнавальних психічних процесів потрібно здійснювати комплексно, враховуючи моторний, перцептивний та когнітивний компоненти психіки, актуальний рівень розвитку дитини та зону її найближчого розвитку. Важливими є налагодження емоційного контакту з дитиною та підтримка позитивної атмосфери. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми активізації пізнавальних психічних процесів дітей з аутизмом. Це питання потребує подальшого теоретичного осмислення та експериментального вивчення.

Список використаних джерел

1. Качмарик, Х.В. Особливості організації психологічної корекції дітей з аутизмом у дошкільній установі. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. № 33. С. 145–150.
2. Островська, К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги: навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.
3. Островська, К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом: монографія. Львів: Тріада плюс, 2012. 520 с.
4. Островська, К.О., Качмарик, Х.В. Особливості індивідуального маршруту психологічного супроводу аутичної дитини в умовах дошкільної установи. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. № 24. С. 338–344.
5. Островська, К.О., Качмарик, Х.В. Оцінка ефективності психологічного супроводу дітей з аутизмом. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць / за ред. В.М. Синьова. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 31. С. 168–174.
6. Партико, Т.Б. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 416 с.
7. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень / наук. ред. Д.І. Шульженко; за ред. Д.І. Шульженко. Київ, 2013. 251 с.
8. Шульженко Д. І. Психологічні аспекти корекційно-педагогічної роботи гувернера з аутичними дітьми / Д. І. Шульженко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 12 :

Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ , 2005. – Вип. 9 (33). – С. 223 – 233.

9. **Основы** специальной психологии: учеб. пособие / Л.В. Кузнецова, Л.И. Переслени, Л.И. Солнцева и др.; под ред. Л.В. Кузнецовой. 7-е изд., стер. Москва: Академия, 2010. 480 с.

10. **Markiewicz, K.** Charakterystyka zmian w rozwoju umysłowym dzieci autystycznych. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007. 284 s.

References

1. **Kachmaryk, Kh.V.** Osoblyvosti orhanizatsiyi psykholohichnoyi korektsiyi ditey z autyzmom u doshkil'niy ustanovi. Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Ser. 19: Korektsiyina pedahohika ta spetsial'na psykholohiya: zb. nauk. prats'. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova, 2017. № 33. S. 145–150. [in Ukrainian].

2. **Ostrov's'ka, K.O.** Autyzm: problemy psykholohichnoyi dopomohy: navch. posib. L'viv: Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006. 110 s. [in Ukrainian].

3. **Ostrov's'ka, K.O.** Zasady kompleksnoyi psykholoho-pedahohichnoyi dopomohy dityam z autyzmom: monohrafiya. L'viv: Triada plyus, 2012. 520 s. [in Ukrainian].

4. **Ostrov's'ka, K.O., Kachmaryk, Kh.V.** Osoblyvosti indyvidual'noho marshrutu psykholohichnoho suprovodu autychnoyi dytyny v umovakh doshkil'noyi ustanovy. Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Ser. 19: Korektsiyina pedahohika ta spetsial'na psykholohiya: zb. nauk. prats'. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova, 2013. № 24. S. 338–344. [in Ukrainian].

5. **Ostrov's'ka, K.O., Kachmaryk, Kh.V.** Otsinka efektyvnosti psykholohichnoho suprovodu ditey z autyzmom. Naukovyy chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Ser. 19: Korektsiyina pedahohika ta spetsial'na psykholohiya: zb. nauk. prats' / za red. V.M. Syn'ova. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova, 2016. Vyp. 31. S. 168–174.

6. **Partyko, T.B.** Zahal'na psykholohiya: pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakl. Kyiv: Vydavnychyy Dim «In Yure», 2008. 416 s. [in Ukrainian].

7. **Prohrama** rozvytku ditey doshkil'noho viku zi spektrom autystychnykh porushen' / nauk. red. D.I. Shul'zhenko; za red. D.I. Shul'zhenko. Kyiv, 2013. 251 s. [in Ukrainian].

8. **Shulzhenko D. I.** Psykholohichni aspekty korektsiino-pedahohichnoi roboty huvernera z autychnymy ditmy / D.I. Shulzhenko // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. 12 : Psykholohichni nauky : zb. nauk. prats. – K. : NPU , 2005. – Vyp. 9 (33). – S. 223 – 233. [in Ukrainian].

9. **Осноvy** special'noj psihologii: учеб. пособие / Л.В. Кузнецова, Л.И. Переслени, Л.И. Солнцева и др.; под ред. Л.В. Кузнецовой. 7-е изд., стер. Москва: Академия, 2010. 480 с. [in Russian].

10. **Markiewicz, K.** Charakterystyka zmian w rozwoju umysłowym dzieci autystycznych. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007. 284 s.

Качмарик Х.В. Активизация познавательной психических процессов детей с аутизмом в условиях дошкольного учреждения

В статье рассмотрены особенности коррекционного воздействия на познавательную сферу детей с аутизмом в условиях дошкольного учреждения. Обоснованно комплексное воздействие на когнитивный моторный и перцептивный компоненты психики. В частности названы сферы, которые способствуют активизации познавательных психических процессов: развитие общей моторики и зрительно-двигательной координации; формирование адекватности зрительного и слухового восприятия; развитие мануальных способностей графомоторики; развитие познавательных способностей; налаживание отношений с терапевтом; развитие сферы подражания. Выделены группы упражнений, которые используют для активизации познавательных психических процессов и их примеры.

Ключевые слова: аутизм, ребенок с аутизмом, активизация познавательных психических процессов, познавательное развитие, когнитивный компонент психики, коррекционное влияние.

Kachmaryk Kh.V. Activation of cognitive mental processes of children with autism in preschool institutions

The article treatments the features of activation of cognitive mental processes of children with autism in the conditions of preschool institutions are considered. The theoretical analysis of scientific literature is made and features of the mental development of children with autism are described. In general, the development of autism is characterized by unevenness: increased abilities in some limited areas (music, mathematics, fine arts), can be combined with profound violations of ordinary life skills. The complex influence on the cognitive motor and perceptual components of the psyche is grounded. There are mentioned spheres, that contribute to the corrective impact on the cognitive sphere of children with autism: development of general motility and visual-motor coordination (conscious perception of one's own body and relation to the environment; orientation in the scheme of its own bodies and in space: a sense (control) of equilibrium; overcoming obstacles; management and control over their own behavior); formation of the adequacy of visual and

auditory perception (reaction to: change of light, color, convergence, assembly of assemblies; perception of complex drawings, examination of books, as well as formation of representations about: color, shape, size, spatial representations, understanding of speech, understanding and implementation of instructions); development of manual abilities of graphomaniacs (formation: controlled movements of hands and fingers; purposeful operation of objects); development of cognitive abilities (understanding and execution of instructions; awareness of one's own body; the idea of space and time; understanding of quantities; forming an idea of the number; passive recognition and naming; reading; separating the signs of objects; forming knowledge about the surrounding world; derivation of analogies; rejecting concepts; understanding the meaning of stories and story pictures; the ability to classify; to find differences; understanding "causes - consequences"); development of language and communicative skills (development of passive speech, development of active speech); establishing relations with a therapist; development of the sphere of imitation (formation of imitative abilities) . There are individual exercises, which are used for activation of cognitive mental processes. There are examples of basic exercises.

Keywords: autism, child with autism, activation of cognitive mental processes, cognitive development, cognitive component of the psyche, correctional effect.

DOI 10.31392/NPU-nc.series19.2019.37.23

УДК 811.111/24(075)...351.743

Супрун Д.М., Darya7@ukr.net

ОСНОВИ КОНСТРУЮВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ В ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Досліджено сучасний стан проблеми професійної підготовки спеціальних психологів. Аналізуються практичні аспекти її вдосконалення. Розглядаються різноманітні методики наукових пошуків у межах означеної проблеми дослідження. Визначено ключові параметри та схарактеризовано основи конструювання системи професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. Проналізовано основні парадигми організації психолого-педагогічного процесу, що дозволило виявити принципові позиції професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. Акцентується увага на важливості та необхідності вивчення і втілення передового досвіду зарубіжних країн у контексті вищої освіти. З'ясовано шляхи модернізації професійної підготовки спеціальних психологів у вищих навчальних закладах. На основі проведеного аналізу уточнено зміст професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти та визначено компоненти структури готовності майбутнього конкурентоспроможного фахівця-психолога (в аспекті інноваційної діяльності), підготовленого до роботи в сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: психолог в галузі спеціальної освіти, професійна підготовка, система професійної підготовки, компонент системи професійної підготовки.

Процес підготовки майбутніх психологів повинен здійснюватись у новій особистісно-орієнтованій парадигмі, де буде уможливлено актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, і яка буде орієнтуватись на формування професійної компетентності психолога, що передбачає створення системи професійних навичок професійної культури спілкування, професійної інтуїції, рефлексії, самоуправління та управління професійною діяльністю, які дозволятимуть досягати професійного успіху, самореалізації, професійного самоздійснення. Саме вони є характерними мірилами формування та становлення особистості психолога, професія якого є нагальною потребою у наш час.

Ринок праці сьогодення висуває до випускників вищого навчального закладу вимоги як щодо наявності базових професійно важливих якостей особистості, так і до здатності майбутнього фахівця аналізувати свою професійну діяльність, удосконалювати професійні навички, засвоювати нові професійні напрямки, що потребує необхідності розвитку особистісного ресурсу. Сучасне життя вимагає від особистості високого рівня професіоналізму під час значної активізації внутрішніх ресурсів, свідомої активності і гармонійного розвитку. Орієнтація системи освіти на формування конкурентоспроможної особистості фахівця з високим рівнем професійних знань є основною метою вузівської підготовки студента-психолога до майбутньої професійної діяльності.

Перш ніж аналізувати основи конструювання системи професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти, схарактеризуємо поняття «моделі системи професійної підготовки психологів в галузі